

POZAJĘZYKOWE KOMPONENTY JEDNOSTKI DYDAKTYCZNEJ

NON-LINGUISTIC ELEMENTS OF A DIDACTIC UNIT

ANNA SZAFERNAKIER-ŚWIRKO

ABSTRACT. In the article the author presents the non-linguistic elements of a didactic unit and demonstrates their important role in designing effective language classes. According to the author, non-linguistic elements include: the teacher's personality, paralinguistic messages conveyed by the teacher and non-linguistic tools used by the teacher (games, realia and topic related slides).

Anna Szafernakier-Świrko, Uniwersytet Warszawski, Warszawa – Polska,
a.szafernakier@uw.edu.pl

Żyjemy w dynamicznie rozwijającym się świecie, gdzie rozwój technologii, postępująca globalizacja oraz nowe potrzeby na rynku pracy wymuszają zmiany w podejściu do kształcenia studentów, przyszłych absolwentów kierunków filologicznych. Zmieniają się polityczno-ekonomiczne realia w kraju i na świecie, które pociągają za sobą potrzebę dostosowywania się do nowej rzeczywistości. Modyfikacji ulegają modele kształcenia, sposób pracy ze studentami, metody wykorzystywane na zajęciach.

W niniejszym artykule chciałabym przedstawić pozajęzykowe komponenty jednostki dydaktycznej i pokazać ich rolę w budowaniu efektywnych zajęć. Wyszczególnione zostaną niejęzykowe elementy zajęć po to, aby omówić ich funkcje oraz wpływ na kształt jednostki dydaktycznej.

Istotą dobrych zajęć językowych jest chęć wykorzystania potencjału ucznia, zmotywowanie go do pracy. W osiągnięciu tego celu pomagają m. in. zadania aktywizujące, pobudzające do działania, zadania w grupach, podgrupach i parach¹. Studenci bardzo dobrze odbierają zajęcia, które są prowadzone w dynamicznym tempie, na których „dużo się dzieje”, podczas których wykorzystywane są różnorodne metody i techniki. Warto odnotować, iż rola współczesnego nauczyciela ulega zmianie. Jest mile widziane, aby był to nie tylko pedagog-specjalista, ale przewodnik i animator procesu kształcenia, stale podnoszący swoje kwalifikacje, dążący do świadomego rozwoju osobistego. Ponadto powinna to być osoba pozytywnie

¹ А. Н. Щ у к и н, *Обучение иностранным языкам. Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов*, Москва 2004.

nastawiona do świata, umiejąca znaleźć wspólny język z uczniami, łagodząca konflikty w grupie, gdyż lubiany nauczyciel wywołuje w uczniach wzrost motywacji do nauki, co w efekcie daje szansę na realny wzrost ich kompetencji². Na uwagę zasługuje jeszcze jeden aspekt sfery aktywności nauczyciela. Jako najważniejszy składnik systemu edukacji nauczyciel powinien stosować nowoczesny marketing oświatowy, polegający na wiązaniu zmiany edukacyjnej z potrzebami i oczekiwaniami społecznymi lokalnego środowiska³.

Trudno oceniać predyspozycje danej osoby do wykonywania zawodu nauczyciela, aczkolwiek osoba decydująca się na ten zawód powinna wiedzieć, że dobry nauczyciel to nie tylko ekspert w swojej dziedzinie, posiadający umiejętności pedagogiczne oraz dydaktyczne⁴, czyli umiejący organizować zajęcia, angażować uczniów do aktywnego w nich uczestnictwa, potrafiący umiejętnie wykorzystywać swoje kompetencje pozajęzykowe.

Do pozajęzykowych elementów zaliczamy techniki pozwalające metodą wizualizacji, demonstracji bezpośredniej przekazać wiedzę językową. To również dostrzeżenie roli komunikacji niewerbalnej w procesie przekazywania wiedzy językowej. Przed nauczycielami stoi ważne zadanie: dawanie pozytywnych bodźców oraz wprowadzenie i podtrzymanie twórczej atmosfery na zajęciach językowych dzięki narzędziom pozajęzykowym.

Aby odczytać komunikaty pozasłowne, należy umieć odpowiednio interpretować mowę ciała, mimikę i gesty. Antropolog Albert Mehrabian odkrył, że w procesie komunikowania się jedynie 7% informacji przekazuje słowa, 38% brzmienie głosu i aż 55% zachowania niewerbalne. Podobne wyniki uzyskał amerykański psycholog Ray Birdwhistell. Jego badania dowodzą, że w konwersacjach bezpośrednich 35% informacji pochodzi ze słów i aż 65% z ekspresji niewerbalnej. Na tej podstawie została sformułowana zasada dotycząca skutecznego przekazu – zasada 10\30\60. Mówi ona o tym, że 10% zależy od tego, co mówimy, zaś 30% od tego, jak mówimy, czyli od tonu głosu, sposobu artykułowania, precyzji wypowiedzi. W 60% skuteczny przekaz informacji zależy od mowy ciała, a więc zachowań towarzyszących rozmowie i sygnalizujących nasze nastawienie psychiczne⁵.

Komunikacja niewerbalna wpływa na relacje międzyludzkie, a poznanie znaczeń poszczególnych elementów tej komunikacji pozwala na nawią-

² H. H a m e r, *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 1994, s. 19.

³ J. G n i t e c k i, *Kompetencje i zwiększanie szans edukacyjnych nauczycieli w cyklu życia w warunkach postępującej globalizacji*, [w:] *W poszukiwaniu wyznaczników kompetencji nauczyciela XXI wieku*, pod red. E. Kozioł i E. Kobyłeckiej, Zielona Góra 2002, s. 63.

⁴ H. K o m o r o w s k a, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2002, s. 87–89.

⁵ Zob: *Komunikacja niewerbalna*, [w:] źródło elektroniczne: z.nf.pl/i_ngo/doc/komunikacja_niewerbalna.pdf, s. 5.

zanie interakcji ludzkich. Warto podkreślić, że komunikacja werbalna i niewerbalna tworzą atmosferę pracy i wzajemnie się uzupełniają.

Nauczyciel na każdym zajęciach przekazuje komunikaty niewerbalne poprzez mimikę, gesty, określoną postawę ciała. Wygląd zewnętrzny, ton głosu, wybór miejsca na zajęciach, siedzenie lub stanie – to elementy komunikacji pozasłownej przekazywane wraz z komunikatami werbalnymi. Wykorzystanie siły przekazu niewerbalnego owocuje jeszcze większą skutecznością nauczyciela.

Wśród pozajęzykowych komponentów jednostki dydaktycznej na plan pierwszy wysuwa się nauczyciel i jego osobowość.

1. Osobowość nauczyciela

Osobowość nauczyciela jest odzwierciedlana w komunikacji niewerbalnej⁶. Ważne jest zatem, aby wysyłane przez nauczyciela komunikaty niewerbalne były prawdziwe i pozostawały w zgodzie ze stylem prowadzenia zajęć. Nauczyciel powinien w swej pracy wychodzić poza dotychczasowe schematy⁷. Dziś oczekuje się, aby był charyzmatycznym przewodnikiem po świecie wiedzy, legitymującym się określonymi predyspozycjami pozapedagogicznymi – takimi jak umiejętność odgrywania ról, sugestywność zachowań, umiejętne wykorzystanie gestów i mimiki. Wymaga to od samego nauczyciela samoakceptacji, otwartości i kreatywności. Nie ulega wątpliwości, że wyniki pracy nauczyciela zależą w dużej mierze od jego osobowości⁸.

2. Komunikaty paralingwistyczne

Komunikaty paralingwistyczne wpływają pozytywnie na odbiór zajęć przez uczących się, wprowadzają twórczą i kreatywną atmosferę pracy, mogą zmniejszać dystans w relacjach uczeń – nauczyciel, nastrajają do efektywnej pracy. Komunikaty niewerbalne wysyłane przez nauczyciela mają spontaniczny charakter, są niewyuczone.

Ważnym elementem komunikacji pozasłownej jest przestrzeń i odpowiednie zachowanie się w niej⁹. Wybór miejsca, przyjęta postawa, to, czy nauczyciel siedzi czy stoi podczas prowadzenia zajęć, świadczy o jego stosunku do słuchaczy.

Kolejnym ważnym elementem paralingwistycznym jest tembr głosu. Wyraźny i głośny ton oraz dynamiczne tempo wypowiedzi pozbawione

⁶ R. Więckowski, *Pedagogiczne i terapeutyczne walory komunikacji werbalnej i niewerbalnej nauczycieli w procesie edukacyjnym*, „Życie Szkoły” 1999, nr 1, s. 131.

⁷ Zob. *Nowoczesny wychowawca – tutor, mentor, coach*, pod red. J. Bałachowicz i A. Rowickiej, Warszawa 2013, s. 33.

⁸ Zob. źródło elektroniczne: <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4332>

⁹ Zob. A. Twardowski, *Mowa ciała*, „Głos Nauczycielski” 1996, nr 13, s. 6.

zająknięć i pauz zwiększa w oczach odbiorców wiarygodność prowadzącego zajęcia.

Kontakt wzrokowy wpływa na jakość relacji, odpowiednio utrzymany zachęca do wypowiedzi w języku obcym, wyraża aprobatę i akceptację. Specjaliści twierdzą, że najlepiej utrzymywać kontakt wzrokowy przez około 30%–60% czasu rozmowy. Jeśli kontakt trwa poniżej 30%, może to oznaczać ukrywanie czegoś, jeśli natomiast powyżej 60%, może świadczyć o tym, że rozmówcy są bardziej zainteresowani sobą niż rozmową¹⁰.

3. Pozajęzykowe narzędzia do wykorzystania na zajęciach języka obcego

- Gry i rekwizyty

Rekwizyty w praktyce nauczycielskiej wykorzystujemy na początku zajęć – doskonale pobudzają ciekawość uczniów, pozwalają utrzymać twórcze napięcie, zachęcają do aktywnego uczestnictwa w dalszej części zajęć. Przedmioty pozwalają uruchomić skojarzenia, dopasować rekwizyt do konkretnego zagadnienia leksykalnego. Taka technika wzmacnia skuteczność nauki języka obcego, a w połączeniu z techniką teatralizacji wzmacnia efekt przekazu i jeszcze lepiej wpływa na zapamiętywanie słów, wyrażań, zwrotów, idiomów.

Jednym z ulubionych przez uczniów ćwiczeń jest zadanie powtórzeniowe z wykorzystaniem piłeczki. Ćwiczenie łączy sprawności ruchowe z treningiem językowym. Przy pomocy tego ćwiczenia powtarzamy leksykę, najczęściej z poprzednich zajęć. Możliwe jest wprowadzenie elementu rywalizacji na zajęciach poprzez podzielenie grupy na dwie drużyny. Rzucający piłeczkę zadaje pytanie w języku ojczystym, zaś wybrana osoba z grupy przeciwnej odpowiada w języku obcym. Nieprawidłowa odpowiedź dyskwalifikuje uczestnika, prawidłowa – umożliwia zadanie kolejnego pytania. Wygrywa drużyna, w której zostanie więcej graczy.

Ćwiczenie z wykorzystaniem rekwizytu pozwala na zaangażowanie wielu zmysłów, m.in. dotyku, wzroku i słuchu. Jest to metoda szczególnie atrakcyjna dla uczniów o dominacji kinestetyczno-ruchowej, czyli osób uczących się poprzez ruch i działanie.

- Slajdy tematyczne

Obrazowaniu przypisuje się wiele pożytecznych funkcji dydaktycznych:

- Zwraca uwagę na przedstawiony przedmiot, zwiększa dzięki temu zainteresowania uczniów oraz angażuje ich emocje.
- Motywuje do aktywnego uczestnictwa w zajęciach.

¹⁰ Zob: *Komunikacja niewerbalna*, [w:] źródło elektroniczne: z.nf.pl/i_ngo/doc/komunikacja_niewerbalna.pdf, s. 14.

- Przekazuje informacje samodzielnie lub w połączeniu z tekstem.
- Wspomaga zapamiętywanie nowych informacji, ich przetwarzanie i organizowanie dzięki skojarzeniom wizualnym.
- Ułatwia rozpoznawanie, rozumienie i rozwiązywanie problemów dzięki przedstawieniu związków między poszczególnymi elementami oraz ich funkcji¹¹.

Im więcej zmysłów zaangażujemy w wizualizację, tym lepiej ten czy inny obraz pozostanie w naszej pamięci. Dlatego do każdego tematu warto przygotować materiał wizualny – obrazy przedstawiające czynności, przedmioty, aktywności. Uczniowie powtarzają materiał chórem, oddzielnie, parami – w zależności od potrzeb i scenariusza zajęć. Gwarantuje to szybkie opanowanie materiału w dobrym tempie.

Zauważamy potrzebę udzielenia zwiększonej uwagi na pozajęzykowe formy przekazu na zajęciach języka obcego, gdyż:

1. Pozwalają podtrzymać pozytywne nastawienie do zajęć, co gwarantuje lepsze efekty pracy.
2. Poprawiają atmosferę. Dobra atmosfera wzmacnia chęć do aktywnego uczestnictwa w zajęciach.
3. Sprzyjają twórczej pracy opartej na wzajemnym zrozumieniu potrzeb i wymagań.
4. Wpływają motywująco na uczniów.
5. Mobilizują do zapamiętywania materiału językowego bezpośrednio na zajęciach.
6. Rozbudzają ciekawość uczących się.
7. Zwiększają prawdopodobieństwo nawiązania interakcji międzyludzkich.
8. Dzięki wykorzystaniu gestów, mimiki komunikacja nauczyciel – uczniowie staje się barwna, ciekawa i inspirująca.
9. Różnorodność metod i form przekazu oraz szybkie zwroty akcji nie pozwalają nudzić się na zajęciach.
10. Komunikaty paralingwistyczne mogą wpływać pozytywnie na odbiór zajęć przez uczących się i owocować wzrostem zaufania do nauczyciela.
11. Świadomie zarządzane pozajęzykowe formy przekazu pozwalają profesjonalnie wprowadzić w tematykę zajęć oraz skupiać uwagę odbiorców na temacie.

¹¹ G. Heyd, *Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht*, Günter Narr Verlag, Tübingen 1997.

Bibliografia

- G n i t e c k i J., *Kompetencje i zwiększanie szans edukacyjnych nauczycieli w cyklu życia w warunkach postępującej globalizacji*, [w:] *W poszukiwaniu wyznaczników kompetencji nauczyciela XXI wieku*, pod red. E. Koziół i E. Kobyłeckiej, Zielona Góra 2002, s. 63.
- H a m e r H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 1994.
- H e y d G., *Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht*, Günter Narr Verlag, Tübingen 1997.
- K o m o r o w s k a H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2002.
- Komunikacja niewerbalna*, [w:] źródło elektroniczne: z.nf.pl/i_ngo/doc/komunikacja_niewerbalna.pdf, s. 5, 14.
- Nowoczesny wychowawca – tutor, mentor, coach*, pod red. J. Bałachowicz i A. Rowickiej, Warszawa 2013.
- Щ у к и н А. Н., *Обучение иностранным языкам. Теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов*, Москва 2004.
- T w a r d o w s k i A., *Mowa ciała*, „Głos Nauczycielski” 1996, nr 13, s. 6.
- W i ę c k o w s k i R., *Pedagogiczne i terapeutyczne walory komunikacji werbalnej i niewerbalnej nauczycieli w procesie edukacyjnym*, „Życie Szkoły” 1999, nr 1, s. 131.
- Źródło elektroniczne: <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU4332>